

**ИНТЕГРАЛНИ ОДРЖИВИ РАЗВОЈ НА ПРИМЕРУ
ЛОКАЛНЕ ГЕОГРАФСKE СРЕДИНЕ***

СНЕЖАНА ВУЛАДИНОВИЋ, МИЛА ПАВЛОВИЋ, ДЕЈАН ШАБИЋ

Универзитета у Београду – Географски факултет, Студенски трг 3/3, Београд, Србија

Сажетак: У развоју сваког човека локална географска средина има значајну улогу због његове оријентације у простору, осећаја сигурности и припадности заједници и месту у коме живи или у коме обавља своје активности. Другим речима, човек има потребу да припада одређеној друштвеној групи која настањује неки простор или која обавља неке активности на неком простору, јер је то нешто што га издваја од остатка света („ту је рођен и ту припада” или „ту ради и ту припада”) и обележава његову индивидуалност. Основни дугорочни циљ развоја сваке локалне заједнице јесте повећање квалитета живота свих њених припадника, отварање нових радних места, интеграцију локалне средине у шири друштвени систем кроз здравствене, образовне и културне институције, стварање мрежа односа и веза и корелације свих актера почев од државе и јавног сектора све до приватног предузетништва, локалних органа власти и локалних удружења. Од посебног значаја за Србију јесте питање развоја локалних руралних заједница, које је тесно повезано са проблемима одрживог и равномерног просторног, социо-економског и демографског развоја. Ово питање добија на значају у настојањима да се спрече постојеће урбаноцентричне тенденције и наглашена економска и демографска поларизација Србије.

Кључне речи: локална географска средина, локална заједница, геопростор, искуство, идентитет.

Улога локалне средине у проучавању геопростора

Регионална проучавања указују да се географски простор не састоји од хаотичне агломерације структурних компонената, елемената и фактора, већ да се они групишу према одређеним законитостима и да граде територијалне комплексе различитих величина у којима су објекти, процеси и њихови фактори доведени у хармонију (*Terlouw*, 2001). Разноврсност садржаја у физичко-географском и друштвено-географском погледу и степен економског развоја нису једини критеријуми диференцијације неке територије.

На индивидуалност сваке географске целине, поред, наведених физичко-географских и социо-економских фактора, утиче и став/становиште сваког појединца према локалној средини. То подразумева разумевање и прихватање околине као своје (у смислу локалне средине) и улоге и статуса појединца у друштву. Идентитет (од латинске речи *idem*- истост, истоветност, именовање, препознавање и слично), односно свест о припадности некој локалној средини обезбеђује сваки појединац који живи на том простору (индивидуални доживљај простора) и друштвена група (колективна свест о припадности). Обједињавањем физичко-географских и друштвено-географских принципа са једне стране и социо-психолошких ставова локалног становништва о идентитету са друге, потврђује се индивидуалност неке географске целине у

---

* Рад представља резултате истраживања пројекта 146015 који финансира Министарство за науку и технолошки развој Републике Србије

простору (*Bowie*, 1993). Због тога, регионална географија у комплексу односа и веза између објеката, појава и процеса, мора са посебном пажњом применити принцип који одговара карактеру њених изучавања (*Шабић и Павловић*, 2007).

Локална географска средина представља део хомогене просторно-индивидуалисане целине – регије, састављене од примарних јединица са истим или сличним квалитативним карактеристикама. У свим деловима хомогене регије присутан је уједначен скуп значајних кључних структурних елемената, али и интензитет њихове развијености и концентрације. Због тога локалну средину можемо да посматрамо као подскуп хомогене регије, чије су границе дефинисане квалитативним карактеристикама са једне стране и субјективним ставом локалне заједнице са друге (*Балацкић и др*, 2003). У развоју сваког човека локална средина има значајну улогу због његове оријентације у географском простору, ради упознавања антропогених садржаја и стицања осећаја сигурности. Зато сваки човек има потребу припадности некој територији и некој друштвеној групи јер га то издваја од остатка света: „ту сам рођен и ту припадам” (*Geach*, 1973) и обележава његову индивидуалност.

У Западној Европи и САД-у од осамдесетих година XX века, а у државама Централне и Источне Европе и у осталим деловима света после 1990. године, многи научници различитих профила интензивније се баве местом локалне средине и улогом регије у развоју сваког човека, његовог мишљења, односа према окружењу и целини – његовог идентитета, постављајући теоријско-методолошку основу регионалним и регионално-идентитетским истраживањима (*Liamas*, 2007; *Korostelina*, 2008; *Miller*, 2008; *Fitjar*, 2008) и проучавајући примере интеракција индивидуалног и колективног идентитета с једне стране и окружења с друге (*Rogozen-Soltar*, 2007; *Murdock*, 2007; *Núñez and Umbach*, 2008; *Brown*, 2008; *Jangsu and Byong-Kuen*, 2008; *Orr*, 2008; *Miniotaite*, 2008; *Frisvoll and Rye*, 2009; *Manea*, 2009. и др). У мањим регионалним целинама, каква је локална средина као примарна јединица у регионалној територијалној номенклатури, могу се лакше проучити односи и везе између објеката, појава и процеса, јер су информације доступније истраживачу, а он сам директном анализом на терену објективно опажа све структурне елементе који директно утичу на ток истраживања, али и сагледава ограничења у поступку регионализације (*Clavel*, 1998).

Развојни капацитет локалне заједнице

Свака појединачна локална заједница (село, град, општина) има свој локални развојни капацитет. Конкурентност локалних заједница представља синтезу различитих типова капитала које једна или више локалних заједница може да поседује у поређењу са другим локалним заједницама. При томе привредна конкурентност значи могућност неке локалне заједнице да „равноправно учествује у тржишној утакмици“ (*Јанковић*, 2007). Компаративна предност одређене локалне средине огледа се у њеној атрактивности и могућности отварања нових радних места, инвестиција за изградњу инфраструктуре, локалног предузетништва и директних инвестиција у мала и средња предузећа, стратегију развоја туризма, атрактивности средине као места становања, рекреације и др.

Основни дугорочни циљ развоја локалне заједнице јесте повећање квалитета живота, отварање нових радних места, интеграција локалне средине у шири друштвени систем (здравствене, образовне, културне институције). Истовремено њен циљ је стварање мрежа односа и кооперација свих актера од државе и јавног сектора до приватног предузетништва, локалних органа власти и локалних удружења. Неопходна је мобилизација локалних актера, локална партнерства и активна партиципација грађана, друштвених група и институција у што бољој реализацији локалних потенцијала. У Србији, али и другим земљама у окружењу, присутне су тешкоће око подсти-

цаја становништва да преузме део својих одговорности за напредак локалне заједнице (село, општина, град). У борби против таквог вида девалвације демократије неопходно је да се ојача партиципација грађана на локалном нивоу. Она представља позитиван интеракцијски приступ у коме је становништво мотивисано да учествује у решавању локалних проблема а локална самоуправа спремна и способна да изађе у сусрет потребама и жељама грађана кад год је то могуће. Та важна двосмерна комуникација, заснива се на информисању и едукацији. Управо на локалном нивоу идеја партиципације добија праву тежину, јер свако од нас управо своју примарну-локалну средину доживљава врло непосредно. При томе је присутна директна заинтересованост и мотивисаност појединца за решавање проблема или потреба те средине. Истовремено, на локалном нивоу најлакше је применити предложена решења и уверити се у њихове конкретне резултате.

Партиципација подразумева заинтересованост и спремност на сарадњу органа локалне самоуправе и грађана са заједничким циљем унапређења животне заједнице. Из свега произилази да партиципацију грађана на локалном нивоу чине све оне активности које доприносе да потребе, жеље и вредности грађана утичу на процес доношења одлука органа локалне власти. Партиципацијом се постиже социјална кохезија на локалном нивоу што је веома битан фактор локалног развоја. Одрживи развој значи да локална средина има одређен ниво партиципације и контроле над развојним процесима као и могућност остваривања и задржавања користи од развоја. Да би обезбедиле оптималан развој, локалне средине морају постићи конкурентност истовремено на више нивоа. Тако нпр. еколошки проблеми могу у великој мери анулирати атрактивности локалне средине за инвестиције, становање, развој туризма, производњу квалитетне здраве хране и стварање брендова локалних производа; одсуство младог, радно-способног и високо-образовног кадра, инфраструктурна неразвијеност, одсуство стратегије локалног развоја могу онемогућити инвестиције малог и средњег предузетништва итд.

За развој локалних заједница значајну улогу има тзв. социјални капитал, при чему локалне средине имају различит степен способности мобилизације локалног становништва и њиховог потенцијала за деловање у смеру жељеног друштвено економског развоја. Социјални капитал подразумева специфичности друштвене организације, друштвене норме, поверење квалитет и учесталост интеракција, кооперацију и заједнички интерес, препознатљив локални идентитет, транспарентност процеса развоја и др. Људи који живе у истом територијалном оквиру деле искуства и сматрају да припадају истој локалној средини. То значи да њих везују неки слогани као што је идентитет. Социјални капитал је својеврсни ресурс локалне средине који ствара и одржава међуљудске односе, повезујући људе у заједничком деловању (*Lee, Arnason и др, 2005; Shucksmith, 2000*).

Различита локална удружења заступају интересе својих чланова, окупљених око заједничких идеја и циљева, при чему у оквиру таквих удружења може доћи до јачања социјалног капитала у самој институцији удруживања путем едукације, информисања и повезивања актера на тржишту. Бројна удружења локалног становништва (за развој локалне заједнице, очување локалне традиције и наслеђа, завичајна удружења, удружења спортиста, риболоваца, туристичка удружења и др.) имају различите функције и могу имати значајан утицај на живот и развој локалних средина. У условима када су депопулација, старење и деаграризација заједничка обележја многих локалних средина у Србији, одговорност лежи на демократски изабраним представницима локалне самоуправе који заједно са различитим локалним удружењима и иницијативама чине нове изворе социјалног капитала.

Постојећи идентитет локалне заједнице, њена препознатљивост и компаративна предност могу утицати на јачање међусобног поверења и сарадње између становниш-

тва (*Lee, Arnason u др, 2005*) насупрот неповерењу и апатији услед лоших искустава из прошлости и социјалне изолованости. Заједнички интереси, интензивна интеракција међу становништвом и постојање могућности за задовољење основних потреба у сопственој средини (селу, град, општина), предуслов су али и последица стварања локалног идентитета. Степен културне, функционалне и социјалне локалне интеграције је већи уколико је већа повезаност становника са непосредним окружењем и уколико је присутна жеља да се у свом месту-општини остане. Социјална ексклузија је честа карактеристика сеоских средина у Србији, због њихове привредне неразвијености и депопулације, као и физичке удаљености од града и изолованости. При томе појединци и друштвене групе локалне руралне средине често немају приступ ресурсима, услугама и општим вредностима савременог друштва а које су доступне богатим друштвеним групама, најчешће урбаним (*Јанковић, 2007*). Социјални капитал локалне средине, може да иницира позитивне друштвене промене, али може бити и спутаван наслеђеним и новоствореним конфликтима, слабом интеграцијом локалног становништва. Често је развој социјалног капитала локалне средине ограничаван од стране локалне самоуправе недемократском атмосфером, непотизмом, формалним заступањем локалних интереса, корупцијом и сл. Да би се овакве ситуације избегле, неопходно је да локална самоуправа детаљно информише грађане о својим активностима и плановима, омогући грађанима да јавно изразе мишљење и на тај начин слободно учествују у доношењу свих значајних одлука, мотивише грађане да искористе право и активно учествују у политичком животу итд. С друге стране, становништво мора показати одређени степен толеранције и политичке културе. Поред органа локалне власти и држава спољним моделима развоја и централистичким програмима и стратегијама код локалног становништва може створити осећај беспомоћности. Тиме локална иницијатива често буде спутана или сасвим изостане.

Локалне иницијативе кроз локална партнерства (између различитих актера – посебно између јавног и приватног сектора) у планирању, финансирању, реализацији, поспешују и повећавају ефикасност развојних пројеката на локалном нивоу. Локално знање и искуство доводи до прецизније анализе предности и недостатака локалне средине, развојних и инвестиционих могућности, планирања реално изводљивих и одрживих пројеката а не формирања списка „лепих и неостваривих жеља“.

Свеобухватан социо-економски развој локалне руралне средине подразумева интеракцију и сарадњу јавног и приватног сектора, државне, локалне и месне самоуправе, невладиних организација, разних локалних удружења, образовних и културних институција, масовних медија и др. Укључивање локалне самоуправе у планирању и извођењу развојних пројеката важан је сегмент развоја Србије и суштина децентрализације финансирања, планирања и одлучивања. Планирање мора постојати на регионалном и локалном нивоу због оптималног коришћења ресурса, лакшег повезивања регионалних и локалних актера, избегавања бирократизације и нераумевања регионалних и локалних прилика од стране централних државних институција. Тиме актуелна питања локалне средине добијају на значају (степен запослености, очуваност природних ресурса, доходак).

Локална рурална заједница и интегрални развој

Пракса Европске Уније је показала да су територијалне јединице (општине, градови, окрузи, региони) бољи оквир са остваривање вредности (равномерни развој, солидарност, заштита човекове околине и др.) него што је то држава. У прилог тој констатацији иде и чињеница да је једна трећина буџета ЕУ намењена регионалној политици, при чему регионална политика (у номенклатури ЕУ) поред региона

обухвата и друге територијалне јединице. Равномеран развој доприноси политичкој и социјалној стабилности земље, стварајући услове за бржи економски развој свих територијалних јединица, а истовремено не успоравајући раст оних развијених. Искуства политике ЕУ према локалним самоуправама треба да постану *модел који ће се применити на локалне заједнице у Републици Србији*. При томе највећи изазов у креирању политике развоја јесте развој руралних средина Србије, где демографски и економски проблеми енормно повећавају сиромаштво.

У Централној Србији хомоген аграрни и рурални простор обухвата 22 општине без градских насеља. Највећи број општина припада најнеразвијенијим и недовољно развијеним, што указује на висок степен корелације између демографских обележја (депопулација) и степена економске неразвијености (*Вујадиновић и др, 2007*). Константно умањење квалитета живота људи у сеоским срединама и неурбанизованим општинама подстиче миграциона кретања. Насупрот све већем миграционом притиску на урбане центре, сеоски простори остају без становништва, па су самим тим све мање перспективни.

Питање развоја локалних руралних заједница, тесно је повезано са проблемима одрживог и равномерног просторног, социо-економског и демографског развоја. Оно добија на значају у настојањима да се спрече постојеће урбаноцентричне тенденције и наглашена економска и демографска поларизација Србије (*Јанковић, 2007*). Велики део сеоске популације у Србији је на граници сиромаштва чиме је у великој мери искључен из друштвених збивања. Сиромаштво у Србији одавно има карактеристике руралног феномена, при чему је индекс сиромаштва сеоског становништва приближно два пута већи од сиромаштва градске популације.

Рурални развој је сложен социо-економски сегмент који обједињује низ питања везаних за запосленост, пољопривреду, индустрију, услужне делатности и др. Пракса показује да већина општина усмерава средства у демографски и економски пасивна села, без претходне процене укупних ефеката уложених средстава и јасних критеријума. Најчешће та села не поседују потенцијали да би уложена средства била економски оправдана. На тај начин села која имају демографску и привредну перспективу остају дискриминисана.

Територијално-локални рурални развој је релативно новији концепт руралног развоја у Европској Унији. За разлику од централистичког управљања процесима руралног развоја, он представља анализу различитих облика капитала и постизање конкурентности руралних заједница (*Јанковић, 2007*). Покретањем руралне економије и диверсификацијом делатности на селу постиже се одрживи развој локалних сеоских заједница.

Рурална средина није више само простор који обезбеђује храну, и не поистовећује се искључиво са аграрном средином. У Европи већ одавно важи чињеница: „рурално више није у монополу фармера“ (*Pleg, 2000*). Локалне руралне средине све више постају места погодна за квалитетан живот различитих категорија становништва (за разлику од средине која је некада напуштана одласком радно-способних људи у град). Поједине локалне средине преузимају функцију места за одмор, рекреацију, туризам и др. На тај начин ове и друге функције све више трансформишу сеоске средине у места потрошње, а не искључиво места производње. Пољопривредна производња у контексту развоја тих средина, поред традиционалне улоге утиче на формирање локалног-територијалног идентитета (нпр. савремени брендови како хране тако и самих локалних средина). У таквим условима рурална економија је диверсификована и превазилази границе примарне производње повезујући сектор услуга, туризма, индустрије, руралну и урбану популацију (*Богданов, 2007*).

Када је реч о руралном развоју, често се наглашава потреба за интегралним руралним развојем, који поред развоја економске (аграрне) политике за пољопривреду и село, подразумева развој социо-културне, институционалне, еколошке и друге димензије регионалног и локалног развоја. Улога државе је у овој области значајна, јер локални рурални развој део је укупног друштвеног развоја. Битно је да рурална популација не буде социјално изолована. Развој локалне сеоске заједнице заснива се на узајамном дејству аграрне политике, социјалне политике на селу (борба против сиромаштва), ревитализације села и развијања мреже насеља, заштите животне средине, конкурентности и привлачности руралних локалних средина, диверсификованости руралне економије и заштите руралног социо-културног идентитета.

Проблеми са којима се срећу локалне сеоске средине у Србији су бројни и углавном се односе на мали обим и низак квалитет пољопривредне производње. Затим на значајан удео пољопривреде у бруто домаћем производу, малу конкурентност пољопривреде, ниску стопу инвестирања у аграрни сектор, често неадекватну – транзициону аграрну политику и непостојање добрих стратегија за развој пољопривреде. Проблеми су везани и неадекватан систем образовања и примену савремених научних достигнућа у пољопривреди, нерешене својинске трансформације, неадекватну поседовну структуру и др. Руралне локалне средине најчешће карактерише: неразвијеност инфраструктуре и јавног сервиса, као и проблем његовог финансирања (вртићи, школе, систем здравствених установа и установа културе). Сеоски простор је још додатно оптерећен незапосленошћу, недовољно развијеним и нефлексибилним тржиштем рада и капитала, slabим инвестирањем у руралну економију. Овако сложену ситуацију, руралног простора, оптерећују још депопулација и проблем демографског старења становништва, низак ниво образовања и животног стандарда, проблеми социјалне изолованости и еколошки проблеми. Све је то условило апатију сеоске популације, која је још више подстакнута нерационалном децентрализацијом и неразвијеношћу локалне самоуправе као и њиховим незнатним уделом у креирању политике развоја своје средине. Тако нпр. од 544 насеља Централне Србије која припадају неурбанизованим општинама, петина насеља се демографски гаси (насеља до 200 становника), а трећини насеља (200-500 становника) предстоји стагнација. Неповољна демографска кретања имају дугорочне развојне импликације на рурални простор у целини (*Вујадиновић и др*, 2007).

Унапређењем квалитета живота на локалном руралном нивоу подиже се атрактивност истих средина у инвестиционом, еколошком и естетском смислу (нпр. програми обнове села) чиме се у знатно умањује дејство различитих тзв. *push* фактора у руралним срединама који се често посматрају у контексту привлачности градских средина. Услед бројних сопствених проблема и конкурентности новог тржишта и капитала мултинационалних компанија, све је мањи број становника који своје приходе остварују унутар пољопривреде. Управо из тих разлога важан је развој непољопривредног сектора у руралној економији, који би упослио вишак радне снаге, ублажио миграције ка урбаним срединама на једној страни и депопулацију и девитализацију на другој страни.

Закључак

Географски простор је главни кохезивни фактор сваке друштвене групе, јер пружа сентименталну обојеност идентитету заснованом на територији. Оно шта некога идентификује са територијом у којој живи јесте то да природа није неутрални систем, јер је свако од нас способан да присвоји лична искуства, да смести породичну традицију и обичаје, као и да препозна осећања на том простору. Поред кохезивних

сила којима су неки структурни елементи повезани разнородним односима и везама на различитим местима и различитим интензитетом, сваки од њих располаже снагом или гравитационом привлачношћу различитог степена и интензитета (*MacLeod and Jones, 2001*). Те динамичне силе изазивају сталне „потресе” у локалној географској средини, иницирајући различите процесе и обезбеђујући јој еволутивност. Локални идентитети се употпуњавају; они засновани на припадности местима рођења се уграђују у веће територијалне јединице, које варирају у складу са околностима. Исто тако, ни једна група на некој територији није хомогена. И поред присутних разлика у полу, старости, статусу, занимању, знању и интересовањима, друштвене групе су те које одређују припадност некој средини.

Локална средина је динамична категорија. Промене у њеној физиономији и структури најбрже уносе друштвени елементи и фактори, али и социо-психолошки, који се односе на искуство појединца који живи у тој средини, и на колективну везу становништва са целином. Границе локалне средине нису статичне категорије, јер садржај структурних елемената, као и појединачна и колективна искуства о географској средини доприносе променама у динамици њене величине, а самим тим долази и до промена њених граница и садржаја. Локална средина се може дефинисати на више начина, јер подстиче заједничку свест и представља спону људских живота, рађа реакције, мотивише стратегије, служи као основа заједничких активности и др.

Развој на локалном нивоу је велики друштвени изазов, нарочито када је у питању рурална средина Србије која је оптерећена бројним новонасталим и наслеђеним проблемима. Специфичности проблема развоја локалних руралних средина варирају, при чему се руралне средине најчешће суочавају са питањем социјалне, саобраћајне и инфраструктурне изолованости, институционалне неразвијености, слабе диверсификације руралне привреде која треба да обезбеди место запошљавања руралног становништва.

Искуства из политике руралног развоја у Европској унији која треба применити у Србији су: мобилизација у повезивање свих актера у процесу руралног развоја, регионализација, децентрализација (деконцентрација моћи одлучивања и управљања), регионални и локални пројекти развоја, идеја о локалним акционим групама на нивоу локалних заједница и др. Укључивањем ових идеја у званичну стратегију развоја, ојачао би се социјални капитал локалних заједница, који би заједно са осталим облицима капитала повећао конкурентност локалне средине и проузроковао низ позитивних друштвених промена. У супротном, наставио би се неадекватни развој мреже насеља стварањем руралних ареала у којима доминира сиромаштво, не само у економском већ и у демографском, културном и сваком другом погледу.

Литература

- Antonsich, M. (2009). Regional Identity and Diversity in Europe. Experience in Wales, Silesia and Flanders. *Progress in Human Geography*, Vol. 33, Issue 1, (с. 137-138).
- Балацкий, О. Ф., Бельшев Д. В., Гурман В. И., Дейссенберг Х., Константинов Г. Н., Кульбака, Н. Э., Рюмина, Е. В. и Токсанбаева, М. С. (2003). Моделирование социо-эколого-экономической системы региона. Российская академия наук, Наука, Москва.
- Black, M. (1952). The Identity of Indiscernible. *Mind*, Vol. 51, (с. 53-64).
- Богданов, Н. (2007). Мала рурална домаћинства у Србији и рурална непољопривредна економија. UNDP, Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде, Београд
- Bowie, A. (1993). Schelling and Modern European Philosophy. Routledge. (с. 55-90).
- Brown, K. (2008). Regional Identity and Schools in Estonia. *European Education*, Vol. 40, Issue 3, (с. 8-26).
- Вујадиновић, С, Гајић, М. (2007). Ограничавајући фактори развоја руралног простора Србије. у Србија и Република Српска у регионалним и глобалним процесима. Зборник радова са научног скупа. Географски факултет Универзитета у Београду, Природно-математички факултет Универзитета у Бања Луци, Београд-Бања Лука.

- Гарнер, Б. Дж. (1971). Модели географии городов и размещения населенных пунктов. Модели в географии. Прогресс, Москва.
- Григ, Д. (1971). Районы, модели и классы. Модели в географии. Прогресс, Москва.
- Grofman, P., Likens, G. (1994). *Integrated Regional Models – Interaction Between Humans and their Environment*. Chapman and Hall, London.
- Geach, C. (1973): *Ontological Relativity and Relative Identity*. Logic and Ontology, New York University Press.
- Gold, C. (1989). *Spatial Adjacency – A General Approach*. dostupno na adresi: <http://www.voronoi.com>
- Deutsch, H. (1997). Identity and General Similarity. *Philosophical Perspectives*, Vol. 12, (c. 177-200).
- Jangsu, K., Byong-Kuen, J. (2008): *National Identity and Regional Identity: Perceptual Grounds for a Regional Community in Northeast Asia*. Conference Papers – Midwestern Political Science Association.
- Janković, D.(2007): Importance of social capital in the development of local rural communities. *Zbornik Matice srpske za društvene nauke*, Vol.123, (c. 173-190).
- Korostelina, K. (2008). History Education and Social Identity. *Identity*, Vol. 8, Issue 1, (c. 25-45).
- Lee, J, Árnason, A, et al. (2005). Networking: Social Capital and Identities in European Rural Development, *Sociologia Ruralis*, Vol. 45 (4) (c. 273).
- Liamas, C. (2007). "A place between places": Language and identities in a border town. *Language in Society*, Vol. 36, Issue 4, (c. 579-604).
- Manea, M. G. (2009). How and Why Interaction Matters: ASEAN's Regional Identity and Human Rights. *Cooperation & Conflict*, Vol. 44, Issue 1, (c. 27-49).
- Martin, P. (2004). Geography of inequalities in Europe. Preliminary version for the Economic Council Conference, dostupno na <http://team.univ-paris1.fr/teamerso/martinp/regionpolicy-inequality3nov2005.pdf>
- Mac Leod, G., Jones, M. (2001). Renewing the geography of regions. *Environment & Planning D: Society & Space*, Vol. 19, Issue 6, (c. 669).
- Miller, D A. (2008). Discovering the quantity of quality: scoring 'Regional Identity' for quantitative research. *Language Sciences*, Vol. 30, Issue 6, (c. 652-678).
- Miniotaite, G. (2008). The Construction of Lithuania's International Identity and the EU's New Neighborhood Policy. Conference Papers – International Studies Association, 2008, Annual Meeting, (c. 1-15).
- Murdock, C. E. (2007). Tourist Landscapes and Regional Identities in Saxony, 1878-1938. *Central European History*, Vol. 40, Issue 4, (c. 589-621).
- Murphy, A. B., O'Loughlin, J. (2009). New Horizons for Regional Geography. *Eurasian Geography & Economics*, Vol. 50, Issue 3, (c. 241-251).
- Núñez, X. M., Umbach, M. (2008). Hijacked Heimats: national appropriations of local and regional identities in Germany and Spain, 1930-1945. *European Review of History*, Vol. 15 Issue 3, (c. 295-316).
- Orr, S. D. (2008): Identity and Civil Society in Latvia, Poland, and Ukraine: Women's NGOs. *East European Politics & Societies*, Vol. 22, Issue 4, (c. 856-878).
- Ploeg, J. D. Van Der i dr. (2000). Rural development: From practices and policies towards theory, *Sociologia Ruralis*, Vol. 40 (4).(c. 395-402)
- Platt, R. S. (2008). A detail of Regional Geography. *Annals of the Association of American Geographers*, Vol. 18, Issue 2, (c. 81-126).
- Rogozen-Soltar, M. (2007). Al-Andalus in Andalusia: Negotiating Moorish History and Regional Identity in Southern Spain. *Anthropological Quarterly*, Vol. 80, Issue 3, (c. 863-886).
- Terlouw, K. (2001). Regions in geography and the regional geography of semi peripheral development. *Tijdschrift voor Economische en Sociale*, Vol. 92, Issue 1.
- Townsend, J. G. (1991). Towards a regional geography of gender. *Geographical Journal*, Vol. 157, Issue 1, (c. 25-35).
- Slack, J. A. (1997). Sketch map transcription of standard texts as a mean to teaching regional geography. *Geography*, Part 2, Vol. 82, Issue 355, (c. 127).
- Shucksmith, M. (2000). Endogenous Development, Social Capital and Social Inclusion: Perspectives from LEADER in the UK, *Sociologia Ruralis*, Vol. 40 (2)
- Fitjar, R. D. (2008). Modeling Regional Identities. *Conference Papers - Midwestern Political Science Association*, 2008 (c. 1-30).
- Frisvoll, S., Rye, J. F. (2009). Elite discourses of regional identity in a new regionalism development scheme: The case of the 'Mountain Region' in Norway. *Norwegian Journal of Geography*, Vol. 63, Issue 3, (c. 175-190).
- Хаггер, П., Чорли, Р. Дж. (1971). Модели, парадигмы и новая география. *Модели в географии*. Прогресс, Москва.
- Clavel, P. (1998). *An Introduction to Regional Geography*. Blackwell Publisher, Oxford.
- Шабих, Д., Павлович, М. (2007). Регионална свест и регионални идентитет. *Зборник радова Географског факултета Универзитета у Београду*, Књ. LV, (c. 205-212).
- Wade, C. (2006). A Historical Case for the Role of Regional Geography in Geographic Education. *Journal of Geography in Higher Education*, Vol. 30, Issue 2, (c. 181-189).

INTEGRAL SUSTAINABLE DEVELOPMENT: THE EXAMPLE OF LOCAL GEOGRAPHIC MILIEU

SNEŽANA VUJADINOVIĆ, MILA PAVLOVIĆ, DEJAN ŠABIĆ

University of Belgrade - Faculty of Geography, Studentski trg 3/3, Belgrade, Serbia

Abstract: The local geographic milieu plays a significant role in development of every man because of its orientation in space, a sense of security and belonging to the community and the place where he lives or who perform his activities. In other words, one needs to fall in a particular social group that inhabits an area or to perform some activities able in a space, because that is something that stands out from the rest of the world and marking his individuality. The main long-term goal of development of each local community is to increase the quality of life of all its members, job creation, integration of the local community in a wider social system through health, educational and cultural institutions, creating a network of relationships and connections and correlations of all the actors from the state and public sector up to private enterprise, local authorities and local associations. Of particular importance for Serbia, is a question of development of local rural communities, which is closely linked to issues of sustainable and balanced spatial, socio-economic and demographic development. This issue becomes more important in efforts to prevent existing urban-centric trends and highlighted the economic and demographic polarization of Serbia.

Key words: local geographic milieu, local community, geo-space, experience, identity.

The role of the local milieu in studying of geo-space

Regional studding points that the geographical space does not exist of chaotic agglomeration of the structural components, elements and factors, but gather according to the certain rules and they build territorial complex of different sizes in which the objects, processes and their factors have been brought to harmony (Terlow, 2001). Diversity of contests in physal-geographical in social-economic point of view and the level of the economic development are not the only criteria of the differentiation for some territory.

On the individuality of each geographical unit, besides, mentioned pphysical-geographical and socio-economic factors, influences also attitude/point of view of an individue towards local milieu. It means understanding and accepting environment as own (related to the local milieu) and the role and status of individue in society. Identity (from the Latin word idem – commonality, sameness, nomination, recognition, etc), more exactly, awareness about belonging to a certain local milieu has every person living at that area (individual experience of space) and social group collective awareness about belonging. If we unite physical-geographical and socio-geographical principles, on the one hand, and socio-psychological, attitude on the other hand, it is confirmed individuality of a geographic unit in an area (Bowie, 1993). Because of that, regional geography in the complex of the relations and connection among objects, phenomena, and processes, a principle must be applied with special care, which is suitable to the features of its studying (Šabić & Pavlović, 2007).

A local geographic milieu represents a part of homogeneous space-individual unit, which consists from the basic units with same or similar qualitative characteristics in the all parts of the homogeneous region. It is present equal group of the significant key structure elements, but intensity of their development and concentration. Because of that, we can consider a local milieu as a subset of the homogeneous region, whose borders are defined by qualitative characteristics, on the one hand and subjective attitude of a local community, on the other hand (Balacki, etc, 2003). In development of every person, a local milieu has

significant role because of his orientation in geo-space, because of meeting with anthropogenic contests and getting feeling of self-confidence, because every person has need to belong to the certain territory and certain social group, because it makes him different from the rest of the world. 'I'm born here and I belong here' (Geach, 1973) and it denotes his or her individuality.

In the West Europe and USA, from the 80s of the 21 century and, in the countries of East Europe and in the rest of the world, after the 1990, many scientists with different vocations have been involved, very intensively, in dealing with a place of local milieu and the role of the region and the development of every person, his opinion, relation to surroundings and whole area-its identity setting the theoretical-methodological base for the regional identity researches (Liamas,2007; Korostelina, 2008; Miller, 2008; Fitjar, 2008) and through studying the examples of interactivities of the individual and collective identity, on the one hand and surroundings, on the other (Rogozen-Soltar, 2007; Murdock, 2007; Núñez and Umbach, 2008, 2008; Brown; Jangsuand Byong-Kuen, 2008; Orr,2008; Miniotaite,2008; Frisvoll and Rye, 2009, Manea, 2009, etc). In the small regional milieu, characteristics of the local milieu, as the basic unit in regional territorial nomenclature, it is easier to study relations and connections among objects, they recognize objectively, by direct analysis, at the terrain, all the structural elements which have direct influence on the course of the research, but also recognize limitations in the procedure of the regionalization (Clavel, 1998).

Developing capacity of local community

Every single local community (village, town, and municipality) has its own local developing capacity. Competitiveness of the local communities represents synthesis of different types of capitals, which have been possessed by one or more local communities comparing with the other local communities. In addition to it, economic competitiveness means possibility of some local community to participate in local competition having equal rights (Janković, 2007). Comparative advantage of some local milieu is reflected in its attractively and possibility to make new working places, investments for building infrastructure, local entrepreneurship and direct investment in small and medium enterprises, strategy of development of tourism attractively of a milieu as a place for living, recreation etc.

The basic long-term aim for development of local community is increasing of quality of living, making new working places, integration of local community into wider regional system (health. educational, cultural institutions). At the same time, it is making the networks of relations and co-operations of all the actors from a state and public services and to private entrepreneurship, local authorities and local associations. It is necessary to mobilize local actors, local partnership and active participation of citizens, social groups and institutions for better realization of local potentials. In Serbia, but also in other countries in surroundings, there are some problems about encouraging population to assume their part of responsibility for progress of local community (village, town, and municipality). In the struggle with that part of devaluations of democracy, it is necessary to make stronger participation of citizens at the local level. It represents positive interactive approach in which population is motivated to participate in solving of the local problems and local self-governments ready and competent to meet needs and wishes of the citizens whenever it is possible. This important two-way communication is based on informing and education. Exactly, on local level, the idea of participation gets its real significance because everyone has experienced his own primary local milieu very immediately. In addition to it, it is present direct interest and motivation of every person for solving problems or needs of a

milieu. At the same time, at local level, it is the easiest to apply suggested solution and to convince to their real results.

Participation means interest and readiness for cooperation between local self-government and citizens with common interests to make progress in living community. From these facts, we can conclude that participation of citizens at the local level are represented by all the activities which contribute that needs, wishes and values of citizens influence on making decisions of self-government. By participation, social cohesion is achieved at the local level what is very important factors for the local development. Sustainable development means that local milieu has a certain level of participation and control over developing processes, as possibilities realization and taking profit from that developing. To provide optimal development, local communities have to achieve competitiveness, at the several levels, in the same time. So, for example, ecological problems can, in high percent, annul attractively of local community for investment, for settling, development of tourism production of high quality of healthy food and creation of the brands of a local community. Absence of young, capable for work and high-educated personnel, infrastructural un-development, absence of strategy for local development can make impossible investments for small and medium entrepreneurship etc. For development of local communities, very important role has so-called, social capital. In addition to it, a local milieu can have different level of capability to mobilize of local population and their potentials for work in direction of planned socio-economic development. Social capital means characteristics of social organization, social norms, trust, quality, frequency of interactive, cooperation ant mutual interests, recognizable local identity transparency of the process of progress etc. People living in the same local frame share experiences and they consider belonging to the same milieu. It means that they are connected by the same slogans like identity. Social capital is characteristic resource of local milieu, which creates and maintains human relationships, connecting people in common activities (Lee, Arnason etc, 2005; Shucksmith, 2000).

Different local associations represent the interests of their members, gathered around the common interest's ant goals. In addition to it, in these associations, it is possible to make stronger social capital in the institution, itself, using education, informing and connecting of the actors at the market. Numerous associations of local population for development of local community, keeping local tradition and inherence homeland associations, association of sportsmen, tourist associations etc. have different function and can have significant influence on life and development of local milieu. In conditions, when depopulation, aging and de-agrariation are the common insignia of many local communities in Serbia, responsibility has been taken by democratic elected representatives of local self-governing who, together with different local associations and initiatives make new sources of social capital.

Identity of local community, its recognition and comparative advantage can influence to strengthen mutual confidence and cooperation among population.(Lee, Arnason etc 2005) in opposed to it, un-trust, and apathy as the consequence of bad experience in the past and social isolation. Common interests, intensified interactivities among population and possibility to satisfy their own needs in their environment (village, town, municipality) are precondition, but also the consequence of making local identity. Level of the cultural, functional, and social local integration is bigger if it is bigger connection among population with direct surroundings and if it is present real wish for staying in their place-municipality. Social exclusion is, very often, characteristic of rural milieu in Serbia, because of their economic un-development and depopulation, and physical distance from cities and isolations. In addition to it, individuals and social groups of local rural milieu, very often, do not have approach to resources, services and general values of modern society and they are accessible to the rich social groups, mostly urban groups (Janković, 2007). Social capital of

local milieu can initiate positive social changes, but it can be restricted by inherent and new conflicts, bad integration of local population. Very often, development of social capital in local milieu limited by local self-governing which make non-democratic atmosphere, nepotism, formal representation of local interests, corruption etc. To avoid such situations, it is necessary that local self-governing informs citizens in details about their activities and plans, to make possible expressing opinions in publicity and in that way, to take part in making all important decisions, to motivate citizens to use their rights and participation in political life, etc. On the other hand, population should show certain level of tolerance and political culture. Besides local self-government, the state can make feeling of hopeless of local population, by foreign models of development and centralized programs and strategy. Therefore, local initiative can be restricted or miss completely.

Local initiatives, through local partnership (among different actors-especially between public and private sector) in planning, financing, realization, enhance and increase efficiency of developing projects at local level. Local knowledge and experience get to more precise analysis of advantages and disadvantages of local milieu, developing and investing possibilities, planning of really manageable and sustained projects but not forming the list 'nice and unrealized wishes'.

All inclusive socio-economic development of local rural and investing possibilities means interactivity and cooperation of public and private sectors, state, local, municipal self-governing, non-government, different local associations, educational and cultural institutions, mass media, etc. Including local self-government in planning and realizing of developing programs, is very important segment of development of Serbia and the essence of decentralization of finance planning and making decisions. Planning must exist at regional and local level because of optimal using of resources, easier connecting from regional and local actor, avoiding of byrocracy and misunderstanding of regional and local situations from central state institutions. Thanks to it, issues of local milieu get the importance (percent of employment, preservation of natural resources, earnings).

Local rural community and integral development

Practice of the European Union has been shown that territorial units (municipalities, cities, districts, regions) are better frame for realizing values (equal development, solidarity, environmental protection etc) then any state. In favor to that statement is the fact that the one third of EU budget dedicated to regional policy and regional policy (in European Union nomenclature) except a region include the other territorial units. Equal development contributes to political and social stability of the country, creating the conditions for faster economic development of all territorial units and at the same time, without slowing developed ones. Experience of European Union policy of local self-government should be a model, which have to be applied to local communities in Serbia. In addition to it, the biggest challenge in creating of developing policy is development of rural milieu in Serbia where demographic and economic problems increase poverty enormously.

In Central Serbia, homogeneous agrarian and rural area includes 22 municipalities, without urban settlements. Mostly, these municipalities belong to the most undeveloped and insufficient developed. That fact points to the high level of the correlation between demographic marks and (depopulation) and the percent of economic un-developing (Vujadinović et al, 2007). Constant reduction of life quality of people living in rural milieu and non-urban municipalities encourage migrations. Opposed to larger and larger pressures to the urban centers, rural area stays without population, so they are less and less prosperities.

The issue of development of local rural communities is very connected very closely with problem of sustained and equal development, socio-economic, and demographic

development. It gets the importance of attempts to stop present urban-centric tendencies and accentuated demographic and economic polarization of Serbia (Janković, 2007). Mostly, rural population in Serbia is at the edge of poverty and it excludes them, largely, from social happenings. Poverty in Serbia, very long time, has had the characteristics of rural phenomenon. Index of poverty of rural population is twice bigger from the poverty of urban population.

Rural development is complex socio-economic segment, which unite several questions connected for employment, agriculture, industry, services, and so on. Practice shows that municipalities, mostly, directed their money, to demographic and economic passive villages, without previous estimation of total effects of invested money and clear criteria. Mostly, these villages do not possess potential that invested money should be justified. In that way, the villages, which have demographic and economic perspectives, stay discriminated. Territorial-local rural development is relatively newer concept of the rural development in European Union. Opposed to centralized managing to processes of rural development, it represents analyze of different shapes of capital and encourage of competitiveness of rural community (Janković, 2007). Setting off the rural economy and diversification of the work in a village, sustains development of local rural communities is achieved.

Rural milieu is not only area, which provides food. In addition, it is not, exclusively, identified with agrarian environment. In Europe, very long time it is accepted statement: 'rural is not monopoly of farmers any more' (Pleg, 2000). Local rural milieus are getting the places very suitable for qualitative life of different categories of population. (Opposed to milieu, which has been left with living of working people to the cities). Certain local milieus have taken over function of the places for the rest, recreation, tourism, etc. In that way, this and the other functions are getting to be transformed rural communities in the places of consumption, but the only places for production. Besides traditional role, influence on forming local-territorial identity (for example modern brands as food as the rural community, itself. In these conditions, rural economies are diversified and overwhelm the limitation of primary production connecting sector of services, tourism, industry, rural and urban population (Bogdanov, 2007).

Considering rural area, very often, it is accentuated the need for integral rural development, which, besides developing economy (agrarian) policy for agriculture and village, means development socio-culture, institutional, ecological and the other dimension of regional and local development. The role of the state is very significant in this field because local rural development is a part of total social development. It is important that rural local environment should not be socially isolated. Development of local rural community is based on mutual effect of agrarian policy, social policy in a village struggle against poverty, revitalization of a village and developing of the network of settlements, environmental protection, and competitiveness and attractively of rural local milieus, diversification of rural economy and protection of rural socio-cultural identity.

The problems, which local rural milieus in Serbia meet, are numerous and they are mostly related to small volume and low quality of agricultural production. Then to the significant part of agriculture in gross domestic product, small competitiveness of agriculture, small rate of investing in agrarian sector, very often inadequate-transit agrarian policy and non-existence of good strategies for development of agriculture. The problems are related to inadequate system of education and application of modern scientific achievement in agriculture, unsolved ownership transformation, inadequate possessed structures, etc. The rural local milieus are usually characterized by un-developing of infrastructures and public services, as the problem of its financing (kindergartens, schools, system of health institutions and the institutions of culture) Rural area is, in addition to it, burdened with unemployment, insufficiently developed and inflexible market and capital,

weak investment in rural economy. This complex situation of rural space is, also, burdened by depopulation, the problem demographic aging of population, low level of education and living standard, problems of social isolation and ecological problems. All of this has caused apathy of rural population, which is encouraged by irrational decentralization and undeveloped local self-government, and insignificant part in creation of development of their milieu. Therefore, for example, 544 settlement in Central Serbia belonged to non-urban municipalities, fifth of the settlements are disappearing demographically (settlement until 200 inhabitants) and third of settlement (200-500 inhabitants) are approaching to stagnation. Negative demographic changes have long-term developing implication on the rural area completely (Vujadinović et al, 2007).

Promoting quality of life at local, rural level, attractively of these milieus is a risen in sense of esthetical, ecological and economic meaning (for example, programs for reconstruction of the villages). In that way, so called 'push' effects are reduced in the rural milieus, which are usually considered through attractively of city life. Because of the numerous own problems and competitiveness of new market and capital of multinational companies, there are less and less number of inhabitants who realize their profit through agriculture. Because of that, it is very important to develop non-agrarian sector in rural economy, to employ surplus of workers, reduce migrations towards urban milieus, on the one hand and depopulation and de-vitalization, on the other hand.

Conclusion

Geographic space is the cohesive factor of each social group, as it provides sentimental color identity based on territory. What someone is identified with the territory in which he lives is that nature is not a neutral system, because each of us is able to claim personal experience, to place the family traditions and customs, as well as to recognize the feelings in the area. In addition to cohesive force which some structural elements connected to diverse relationships and connections in different places and different intensity, each of them has the strength or the gravitational attraction of different degree and intensity (MacLeod & Jones, 2001). These dynamic forces in the local geographic environment, initiating a variety of processes, and providing her evolution. Local identities to fill, they are based on birth places of origin are built into larger territorial units, which vary according to circumstances. Similarly, no group of a territory is not homogenous. Despite the present differences in gender, age, status, occupation, knowledge and interests, social groups, those that determine membership in any area.

The local environment is a dynamic category. Changes in its physiognomy and structure of the fastest-social elements entries and factors, and socio-psychological, related to the experience of an individual who lives in the middle, and the collective relationship with the whole population. The boundaries of the local community are not static categories, because the content of structural elements, as well as individual and collective experience of the geographical environment contribute to changes in the dynamics of its size, and therefore comes to change its boundaries and content. The local environment can be defined in many ways, it promotes awareness and a common bond of human life, born reactions, motivation strategies, serves as the basis of joint activities and others.

Development at the local level is a major social challenge, especially when it comes to rural areas of Serbia, which is burdened by a number of emerging and inherited problems. Specifics of the problem of development of local rural areas vary, with rural areas often face the issue of social, transport and infrastructure isolation, institutional under development, low diversification of rural economy, which should provide a place of employment of the rural population.

The experience of rural development policy in the European Union, which should be applied in Serbia are: mobilization in the networking of all stakeholders in the process of rural development, regionalization, decentralization (deconcentration of power and decision management), regional and local development projects, the idea of local action groups on local level community and others. By bringing these ideas into a formal strategy development to strengthen the social capital of local communities, which together with other forms of capital has increased the competitiveness of the local community and caused a number of positive social change. Otherwise, continue to inadequate development of the network of settlements by creating rural area dominated by poverty, not only in economic but also in demographic, cultural and other respects.

References

See References on page 179